

РОЗДІЛ IV. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ

Михайло Вінтонів

УДК 811.161.2'35

ПУНКТУАЦІЙНІ ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ
АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ

У роботі проаналізовано роль пунктуаційних графічних засобів у структурі речення. Деталізовано засоби вираження теми і реми в сучасній українській мові, з'ясовано комунікативні функції розподільних та видільних розділових знаків у структурі речення, приділено увагу критеріям установаження межі між темою та ремою у висловленні.

Ключові слова: речення, висловлення, тема, рема, актуальне членування речення, пунктуаційні графічні засоби.

Одним із провідних графічних засобів актуального членування речення є пунктуація, тому що основне призначення розділових знаків – це вказівка на розчленування речення чи тексту для полегшення його розуміння, тоді як на периферії перебувають курсив, розрядка, шриффт тощо. Щодо функціональної ролі, то всі розділові знаки поділяють на дві групи: розподільні (крапка, знак питання, знак оклику, кома, тире, двокрапка, три крапки) і видільні (дві коми, дві дужки, два тире, лапки). Солідаризуючи з поглядами сучасних лінгвістів [Валгіна 1983; Гуйванюк 2002; Загнітко 2001; Савченко 2008], виділяємо три принципи пунктуації: формально-граматичний, семантичний та інтонаційний.

Актуальність роботи полягає в тому, щоб визначити функціональне навантаження пунктуаційних знаків у структурі речення, розглянути співвідношення основних принципів пунктуації в теорії актуального членування, описати поняття, пов'язані з актуальним членуванням речення, виражені графічними засобами.

Метою дослідження є аналіз закономірностей функціонування пунктуаційних графічних засобів у сучасній писемній мові. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- описати пунктуаційні графічні засоби в теорії актуального членування;
- схарактеризувати актуалізаційну функцію пунктуаційних знаків у структурі речення;
- виявити роль пунктуаційних графічних засобів як маркерів тема-рематичного членування висловлення.

Відповідно до своєї основної функції змістового членування пунктуаційні знаки є семантичними актуалізаторами, що володіють не тільки індивідуальним, але й типовим значенням.

Для розподільних знаків характерні такі типові граматичні значення, як „завершеності / незавершеності” думки, а також більш часткові лексико-граматичні значення: пояснення, причина (двокрапка); протиставлення, мета, швидка зміна події (тире); питання (знак питання); перерахування, приєднання (кома) тощо.

Видільні розділові знаки, маючи білатеральний характер, здатні виражати „схвалення / несхвалення, задоволення / невдоволення”, а також часткові значення, що відбивають певні емоції (радість, горе, жаль, сумнів тощо). Своє конкретне значення видільні розділові знаки набувають у контексті. Знак вважають видільним і в тому випадку, якщо за умовами контексту репрезентований тільки один із елементів парного знака, наприклад, якщо знак відкриває відокремлену конструкцію, що стоїть у кінці речення. У цьому випадку, як справедливо наголошує Н.С. Валгіна [Валгіна 1983: 33], крапка покриває другий елемент парного знака.

Розподільні розділові знаки виражають логічний розвиток думки й реалізують своє значення в межах структури, в основі якої лежить тема-рематичне членування, напр.: *Укластись спати (Т) – це була тяжча проблема тут, аніж в камері 49-й (Р → Р₁ – Р₂)* (Іван Багряний); *Воювати (Т) – кров проливати (Р)* (О. Довженко); *[От чому я й говорю], що найвища краса (Т) – це краса вірності (Р)* (О. Гончар); *Це (Т) – найлегший план (Р)* (В. Винниченко).

Пунктуаційна система української мови виступає в комунікації як певна інформаційна підсистема, зі своїм каналом зв'язку й мовною інформацією, яку здатні вносити пунктуаційні знаки у висловлення.

У писемному мовленні тема-рематична організація висловлення відбивається пунктуацією, де комунікативна функція є найважливішою функцією пунктуаційних знаків, що пов'язано з їхньою інтонаційною природою. Графічні засоби пунктуації зазвичай являють собою вторинні експоненти інтонаційних засобів мови, що обслуговують, як відомо, комунікативно-синтаксичну будову речення, і як одиниці плану вираження репрезентують актуальне членування речення [Кольцова 1984]. На комунікативну роль розділових знаків звертали увагу Л.О. Будниченко, Т.М. Ніколаєва, В.І. Осипов, О.О. Семейко, Н.Л. Шубіна та ін.

Особливо очевидна актуалізаційна функція розділових знаків на рівні двоскладних речень: *У них аксакал (Т) // – це повага літам (Р), а в нас (Т) – за насмішку (Р)* (О. Гончар); *Народне життя (Т) // – це було те джерело (Р), яке для Яновського ніколи не пересихало, до якого він щоразу припадав спрагло, благоговійно, душа його празнула бути там, де вирувало життя* (О. Гончар); *Ніс (Т) // – дзьобом (Р)* (О. Гончар); *Світло (Т) // – це сама загадковість, принаймні для мене!* (Р) (О. Гончар).

Пунктуаційні знаки можуть бути маркерами реми в простому ускладненому реченні: *Поранені (Т) // виходили з бою (Р₁) //, підтримуючи один одного (Р₂)* (О. Довженко); *Я (Т) // живу (Р₁), і борюсь (Р₂), і творю для людей (Р₃)* (В. Забаштанський); *А Чіпка (Т) // не брав (Р₁), – гарбав усе те (Р₂) !* (Панас Мирний).

Крім того, розділові знаки можуть бути маркерами тема-рематичного членування і складного речення: *Запис про смерть (Т) // – і ніяких пояснень (Р) (М. Хвильовий); Та се була дурниця (Т) //: вони були за кордоном (Р) (М. Коцюбинський).*

Історія розвитку пунктуаційної системи доводить первинність комунікативного членування. Дослідження давніх пам'яток показало, що саме членування на дане й нове лежить в основі пунктуації. Використання розділових знаків для комунікативного членування тексту веде до періоду зародження й формування української пунктуації, коли розділовими знаками позначалися межі компонентів актуального членування.

Проведені дослідження дають підстави зробити висновок, що „актуальне й конструктивне членування не можна вважати якимись антиподами: друге впливає з першого й, при значній самостійності, зберігає з ним певний зв'язок” [Осипов 1992: 178].

Це означає, що розділові знаки, які вказують на межі частин мовної структури, актуалізують одночасно й структуру комунікативну. Інакше кажучи, комунікативна двочленність закріплюється структурно й актуалізується пунктуацією.

Взаємозв'язок формальної структури з комунікативною виявляється, як відомо, у тому, що реалізацію мовної моделі з нейтральним порядком слів і логічним наголосом наприкінці фрази розглядають як вихідний семантичний варіант (інваріант) комунікативної структури висловлення. Синтаксичне членування в цьому випадку збігається з комунікативним. При цьому створюється враження пріоритету синтаксичної структури над комунікативною, тому що в процесі реального породження мовлення мовець оперує насамперед мовними моделями. Проте в дійсності все по-іншому. У діяхронному аспекті комунікативне членування є первинним щодо членування конструктивно-синтаксичного. Синтаксична структура сформувалася під впливом комунікативної, і граматичні форми являють собою похідні акти мислення. Формування синтаксичної структури на основі комунікативної виявило вплив і на функційні можливості розділових знаків: зі знаків, що відбивають межі актуального членування, вони стають знаками, що актуалізують межі речення.

У структурі речення рема є провідним у семантичному аспекті комунікативним блоком, і виділювана порядком слів та інтонацією. При цьому синтагматичний наголос маркований внутрішніми розділовими знаками (кома, тире, двокрапка), а фразовий наголос як найсильніший – крапкою.

Маркування розділовими знаками синтаксичної структури, що базується на комунікативному членуванні, можна визначити як основну, первинну актуалізацію, що відбиває формування не тільки граматичного, але й вихідного комунікативного змісту. До того ж розділові знаки виступають у ролі значенневих маркерів, що актуалізують як комунікативну, так і граматичну структури висловлення.

Водночас розділові знаки стають акцентуаторами й денотативного змісту, утвореного лексичними одиницями. Виокремлюючи в межах синтаксичної конструкції рему, розділові знаки роблять більш значиму й денотативну інформацію, що передається рематичною частиною. Оскільки в нейтральному комунікативному варіанті рема завжди йде за темою, найважливішим виявляється фрагмент, розташований наприкінці висловлення. Зазвичай це група присудка або той чи той член групи присудка, який виокремлений інтонаційно: *Природа (Т) // – се були день або ніч (Р) //, зима чи літо (Т) // – час зручний або незручний задля роботи (Р); жінка (Т) // – товариш чи ворог (Р), пісня (Т) // – лиш те (Р), що (Т) // кличе до боротьби (Р) (М. Коцюбинський).*

В усному мовленні комі відповідає пауза й зниження тону як показники синтагматичного наголосу, що характерно для реми, а крапці – триваліша пауза й більш сильне зниження тону як показник фразового наголосу. Внаслідок певного моделювання процесу породження мовлення мовцем виникає динамічна комунікативна структура, заснована на ранжуванні інформації у висловленні: *Ти митець революції, а от "сьогодні" ти й не напишеш, тому що "сьогодні" є зовсім не те, що каже Стефан (М. Хвильовий); А все тому, що ми поети, що ми не комерційної вдачі (М. Хвильовий).*

У ролі значенневого актуалізатора денотативного змісту в рамках синтаксичної конструкції може виступати будь-який пунктуаційний знак: *Але потім тільки вчорашні сліди ворони та це осторонь – ямки од заячих ніг (Є. Гуцало); Нарешті усвідомлюєш: іншого виходу в тебе вже немає (Ю. Андрухович).* Як бачимо, в першому реченні найважливішим є інформаційний сегмент *ямки од заячих ніг*, актуалізований „сильним” знаком – тире. У другому реченні найважливішим виступає сегмент *нарешті усвідомлюєш*, актуалізований двокрапкою.

Будучи показниками синтагматичного й фразового наголосів, пунктуаційні знаки в синтаксичних конструкціях актуалізують, виділяють той чи той інформаційний сегмент залежно від значенневих пресупозицій і намірів автора. До того ж нормативно як важливіша виступає рематична частина. Якщо висловлення містять кілька рематичних частин, то вони різняться між собою ступенем важливості, внаслідок чого виникає динамічна комунікативна структура висловлення.

Отже, на письмі пунктуаційні знаки можуть бути засобом вираження комунікативних або семантичних варіантів висловлення, напр.: *Ми стоїмо – на Олімпійському (Українська правда. – 12. 08. 2012); ... І таки ж зустрілися – через тисячі літ! (О. Гончар).* Використання стилістичного тире змінює комунікативну структуру висловлення.

Парцелювання висловлення призводить, навпаки, до втрати тематичного блоку у висловленні й посилення рематичного, напр.: *Але наміру цього свого не здійснив. Через дрібницю (Іван Багряний).* Такі

комунікативно-семантичні варіанти відбивають авторську позицію й авторська мовна поведінка зумовлена його комунікативними намірами.

Подібні ситуації нетипові для мови актуалізації комунікативних блоків і реалізуються в тексті за допомогою експресивних пунктуаційних знаків (тире і крапки). У результаті акцентуації експресивного „висування” певних інформаційних фрагментів, виникає динамічна структура висловлення. Пунктуаційні знаки виступають при цьому як інтонаційні, семантичні, інформаційні маркери, що виконують функцію логічного наголосу.

Уживання більш „сильного” пунктуаційного знака замість слабшого зумовлює актуалізацію вже позначеної синтагматичної межі. У цьому випадку підсилюється вже наявна рема. Наприклад, тире може вживатися в позиції коми або двокрапки: *Депутат розказував гаряче – вкладаючи щиро в слова всю свою душу* (Високий замок – 25. 04. 2007). Крапка з комою вживається в позиції коми: *Досвід і знання не обтяжували нас; дрібні пастушата, зляскуючи батогоми в повітрі, ми й думки собі не завдавали, від чого той зляск, навіть не підозрювали, що то ж і є та мить, коли кінчик батога долає звуковий бар’єр!* (О. Гончар). У парцельованих структурах крапка замінює кому: *І от вечір. Хмарний, важко-важкий, задуманий* (В. Винниченко).

В інших випадках завдяки паузі в мовленні й пунктуаційному знаку на письмі, відбувається формування нової синтагми й, отже, ще одного синтагматичного наголосу, який, при його посиленні, переростає в логічний. Експресивний знак у цьому випадку сприяє чіткій диференціації тема-рематичних відношень, напр.: *Музика в тому клубку – мов жарина вогню, що бризкає словами-іскрами* (Є. Гуцало); *Іван Франко – мов дух стихії, Що творить в нас і серед нас, Що будить сили молодії* (М. Вороний). У цьому реченні тире не є конструктивно необхідним і вживається для виділення реми, що виражається в мовленні паузою й пунктуаційним знаком на письмі.

Лінгвісти вважають, що тема-рематичне членування, у якому нормативно виокремлена рема, є лише окремим випадком семантичного членування, що підпорядковане загальним законам актуалізації, в основі яких лежить членування висловлення на відрізки – різного ступеня інформаційної ваги. Актуалізація мовлення в широкому розумінні слова припускає не тільки членування на тему й рему, але й виділення інформаційних сегментів, що виражають „найважливіше” в структурі висловлення. Причому провідним фрагментом у мовленні може стати не тільки рема, але й тема, а також різного роду ускладнювальні елементи, що формують самостійні тематичні чи рематичні блоки:

Прошачка – воно, звісно, прошачка і є, а все ж людина, як би там не було! (Є. Гуцало).

За допомогою тире акцентно виділена насамперед тема *Прошачка*, проте в певних конструкціях тема і рема можуть бути однаково акцентно позначені: *Адже наступальний бій (Т) – це завжди великі втрати в живій силі для тих (Р), хто наступає* (М. Андрусак); *Воно – бліде, замкнене й суворе* (В. Винниченко). Уживання ненормативного тире зумовлює актуалізацію як теми, так і реми висловлення.

Актуалізованим у висловленні може стати і вставлений компонент: *Лавошник, заїкаючись, немов нечисту силу вгледів, спантелічено назвав суму, яку виклав кісточками на рахівниці, й незворушний – наче Княжа гора в гошу днину! – дід Гордій заходився розв’язувати пузатого шкіряного кашука* (Є. Гуцало); *Одного разу ліг після обіду відпочити (роботи ж таки сила, самі знаєте), взяв собі газету (рискнув!) і розгорнув...* (Остап Вишня). У цих прикладах семантичними центрами стають вставлені конструкції, які висуваються на перший план завдяки знаку оклику.

Отже, конструкція й пунктуаційний знак у її складі стають експресивними, якщо 1) відбувається посилення наявного рематичного блоку понад норму; 2) організовано новий рематичний блок; 3) актуалізована тема; 4) підкреслена тема і рема одночасно.

Експресивний ефект виникає в результаті посилення комунікативно-прагматичного значення „важливості”, реалізованого у висловленні з різним ступенем інтенсивності. Динамічна структура утворюється не тільки в результаті актуалізації різних блоків у висловленні, але і внаслідок їхньої різної інтенсифікації:

Я знаю, не полохливого роду (О. Гончар).

Я знаю: не полохливого роду.

Я знаю – не полохливого роду.

Я знаю. Не полохливого роду.

Наведені варіанти створюють пунктуаційну парадигму, в якій пунктуаційні знаки відбивають різний ступінь членування конструкції й різну інтенсифікацію значення „важливості”. Позначимо перший варіант членування (за допомогою коми) індексом (1), який означає, що ступінь вияву семантичної ознаки „важливості” найменший. Безсполучниковий варіант із двокрапкою підкреслює, підсилює значимість першої частини висловлення, тому ступінь її інформаційної „важливості” можна позначити індексом (2). Варіант членування, позначений на письмі двокрапкою, характеризується стійким уживанням і відбиває дію мовної експресії. Як експресивний адгерентний знак виступає й двокрапка.

Відділення першої частини висловлення знаком тире ще більше підсилює її значимість, тому ступінь важливості цього фрагмента висловлення можна позначити індексом (3). Членування за допомогою тире не є частотним, однак існує як узуальний мовний варіант щодо членування за допомогою двокрапки, а тому характеризується адгерентною (мовленневою) експресією. Адгерентно зумовленим є й експресивний знак тире.

За допомогою крапки досягається найвищий ступінь членуваності, і ступінь інформаційної важливості головної частини висловлення, що можна позначити індексом (4). Цей варіант менш частотний і більше

залежить від індивідуальних намірів автора висловлення, а тому характеризується високим ступенем вияву адгерентної експресії.

Як бачимо, значення „важливості” здатне виявлятися з різним ступенем інтенсивності. Засобом вираження такого членування постають пунктуаційні знаки. Варіанти членування, які виникають при цьому, можуть являти собою мовний або мовленнєвий експресивний варіанти. Аналогічну інтерпретацію набувають і розділові знаки. Так, кома відбиває нормативний варіант членування, двокрапка – членування експресивно-мовне, тире й крапка – експресивно-мовленнєве.

Здатність пунктуаційних знаків реалізовувати характерне для них значення інформативне „важливості” з різним ступенем інтенсивності припускає звернення до проблеми інтенсифікації ознаки в експресивному аспекті.

Під інтенсивністю як однієї з підстав експресивності в мові мається на увазі „понятійна категорія, що служить для відбиття градацій ступеня вияву якої-небудь ознаки, позначуваної референтом” [Шаховський 1983: 23]. Категорія інтенсивності відбиває діалектичну єдність якісної й кількісної характеристик.

Категорія інтенсивності має у своєму розпорядженні значну кількість різнорівневих мовних засобів і способів для вираження посилення, акцентування того або іншого значення. Одним з таких засобів у писемному мовленні є пунктуаційні знаки. Відбиваючи різний ступінь вияву ознаки „важливості”, пунктуаційні знаки виконують функцію градаційних операторів.

Пунктуаційні знаки як інтенсифікатори являють собою засіб експліцитної вказівки автора мовлення на зумовлений ним ступінь інтенсивності градуїрованої ознаки „важливості”.

Інтенсивність виявляється як лінгвопрагматична категорія. Вивчення інтенсивності неможливо без опису позицій суб’єкта мовлення, його ставлення до мовних засобів категорії інтенсивності, а також чинників, що визначають характер мовної стратегії і поведінку мовця в мовному акті. Вибір того або іншого засобу інтенсифікації відбиває суб’єктивний вибір мовця, зумовлений, проте, загальними правилами мови. Але навіть у межах мови, а тим більше в мовній дійсності вибір інтенсифікаторів відбиває авторські вподобання і переваги. Це стосується й пунктуаційних знаків, які виступають як семантичні інтенсиви.

Як відзначають лінгвісти, функційний аспект інтенсивності збігається з функційним аспектом експресивності. Взаємодіючи, обидві категорії створюють прагматичний ефект виразності, виконуючи функцію не тільки повідомлення, але й посиленого впливу на адресата. „Інтенсивність є ступінь вияву експресивності” [Туранський 1990: 7].

Зрозуміло, експресивність відбиває високий ступінь вияву ознаки. Інтенсивність експресивна – це його потенційна здатність актуалізувати уявлення суб’єкта про високий ступінь міри вияву тої або іншої ознаки.

Серед розчленованих конструкцій можна виокремити такі, у яких посилення тема-рематичного членування реалізованого в межах граматичної структури. Це речення із двома номінативами у ролі головних членів речення: *Твоя зоря – твоя судьба* (О. Гончар), речення із двома інфінітивами: *Метал зварити – це вам не юшку забовтати, хлопці...* (О. Гончар), номінативно-інфінітивні структури: *Планету бурити – це інша річ!*.. (О. Гончар), сегментовані конструкції з формами номінатива: *Мати. Вона всміхається, а сонце вже іскриться в краплинах сліз на щоках...* (О. Гончар) і безсполучникові складні речення: *Летять хвилини – я не прислухаюся* (Леся Українка); *Побув би в нас ще трохи – ви його і говорити навчили б* (М. Стельмах). У таких конструкціях розділові знаки виступають як „сильні” знаки, що позначають тривалу паузу, високий мелодійний підйом, і, отже, сильний логічний наголос. До того ж тире є „сильним” знаком за своєю природою, а двокрапка стає таким у безсполучникових конструкціях: *А старий Горицвіт має багато щасливішу вдачу: думав про землю – розмовляв із землею, бачив зорі – говорив із ними, ходив біля вуликів – знаходив слово і для бджіл* (М. Стельмах). Стійкими ознаками зазначених конструкцій можна вважати емфатичну виділеність їхніх частин як явище мовного, системного характеру. Як зумовлені інгерентною експресією виступають у цьому випадку і розділові знаки.

З іншого боку існують і такі сегментовані структури, розчленованість яких не є обов’язковою, а тому має мовленнєвий характер і визначається суб’єктивною волею і намірами мовця. Необов’язковими в цьому випадку є й пунктуаційні знаки, що вносять у висловлення експресію як додаткове явище, як семантичне „прирошення”. У цьому випадку розчленований експресивний варіант виникає на тлі нейтрального. Емфаза виявляється як явище мовного порядку, а пунктуаційні знаки функціонують як адгерентно зумовлені.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в комплексному аналізі графічних виразників тема-рематичного членування речення та тексту.

Література

- Валгина 1983: Валгина, Н.С. Трудные вопросы пунктуации [Текст] / Н. С. Валгина. – М. : Высш. шк., 1983. – 156 с.
- Загнітко 2001: Загнітко, А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
- Кольцова 1984: Кольцова, Л.М. Актуальное членение предложения и графические средства его оформления в поэтической речи (на материале русской советской поэзии) [Текст] / автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 „Русский язык” / Л. М. Кольцова. – Воронеж, 1984. – 21 с.
- Николаева 1977: Николаева, Т.М. Фразовая интонация славянских языков [Текст] / Т. М. Николаева. – М. : Наука, 1977. – 281 с.

Осипов 1992: Осипов, Б.И. История русской орфографии и пунктуации [Текст] / Б. И. Осипов. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1992. – 253 с.

Савченко 2008: Савченко, І.С. Пунктуація сучасної української мови [Текст] / І. С. Савченко. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2008. – 152 с.

Туранский 1990: Туранский, И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке [Текст] / И. И. Туранский. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.

Шаховский 1983: Шаховский, В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : учебное пособие [Текст] / В. И. Шаховский. – Волгоград : Изд-во ВГПИ, 1983. – 96 с.

В работе проанализирована роль пунктуационных графических средств на уровне предложения. Детализированы особенности выражения темы и ремы в современном украинском языке, определены коммуникативные функции знаков препинания в структуре предложения, рассмотрены критериям установления границы между темой и ремой в высказывании.

Ключевые слова: предложение, высказывание, актуальное членение, пунктуационные графические средства.

In the paper the role of punctuation graphic means at the sentence level is analyzed. Features of expression of theme and rheme in the modern Ukrainian language are detailed. Communicative functions of punctuation marks in the sentence structure are defined. The criteria to establish the boundaries between theme and rheme in the utterance are considered.

Keywords: sentence, utterance, theme-rhematic articulation, punctuation graphic means.

Надійшла до редакції 17 вересня 2012 року.

Ганна Ємельяненко

УДК 811.161.2'373.4

ВСТАВНІ СЛОВА ЯК ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІНГВОКРЕАТИВНОСТІ

У статті продемонстровано, як вставні слова реалізують кілька типів модальності. Висвітлюються семантичні та текстотвірні аспекти функціонування вставних слів у текстах різних стилів, у тому числі англійських акронімічних розмовних формул в українському інтернет-дискурсі. Тлумачиться значення найуживаніших аббревіатур цього типу.

Ключові слова: вставне слово, лінгвокреативність, модальність, акронім, інтернет-дискурс.

На сьогодні досліджено багато різноманітних аспектів вербальної та паравербальної лінгвокреативності: неологізми та оказіональні утворення [Лопатин 1973; Ремчукова 2005]; актуалізація внутрішньої форми слова [Петрова 2006; Veedham 2005]; лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики [Алефіренко 1988]; актуалізація естетичного потенціалу лексичних одиниць [Алабужев 2008]; паравербальні засоби як прийом увиразнення висловлення [Васьків 2004; Киселюк 2009; Рожанский 2000]; нові явища в синтаксисі [Загнітко 2006]; семантика пунктуаційних знаків [Зализняк 2007]; словотворення та комп'ютерний сленг [Виноградова 2001; Илик 2003]; авторська інтерпретація та маніпулятивний вплив на реципієнта [Лапп 1987; Матвеев 2002] тощо. Також зростає кількість теоретичних і практичних досліджень, присвячених розгляду функційної, семантичної, формальної специфіки реалізаторів модальності. Водночас досі не існує повного опису лінгвокреативного потенціалу мовних одиниць, що зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Об'єктом дослідження виступають вставні слова. **Мета** статті – висвітлити семантичні та текстотвірні аспекти функціонування розглядуваних модалем. Досягнення мети зумовило розв'язання таких **завдань**: 1) розкрити особливості реалізації вставними словами різних типів модальності; 2) встановити специфіку вставних слів-акронімів, уживаних в інтернет-дискурсі; 3) визначити особливості синкретичного функціонування вставних слів та інших модалем.

Вставні слова виконують у реченні модальну функцію – “виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і передають різні модальні значення (можливості, впевненості, вірогідності, сумніву тощо)” [ЕУМ 2000: 84].

За походженням розрізняють кілька типів вставних слів: модальні слова (*можливо, вірогідно, звичайно*), прийменниково-відмінкові форми (*на диво, на жаль, між іншим, на мою думку*), дієслова (*здається, кажуть*), прислівники (*по-моєму, по-твоєму*). Варто зазначити, що сучасний український лексикон поповнюється не лише на базі власних ресурсів. Цікавий матеріал для лінгвістичного дослідження являють собою акроніми-англіцизми, які виступають в епістолярному та розмовному мовленні у функції вставних слів. Розглянемо основні типи модальності, реалізовані вставними словами.

1. Ірреальна модальність потенційного типу, реалізована вставними словами. Насамперед вставні слова, що мають значення ірреальності потенційного типу, реалізують гіпотези: *Можже, час і неправильне виховання не зіпсували Мар'яна? Можже, він далі змуджено сидить десь у закапелку мого життя, мнучи в руках*